

Sandskuden »Jomfru Marie« af Klitmøller

Af G. KROGH-JENSEN

1782, den . . . Julij forulykket Anders Pedersen Kroghs Skudde med 4re Mand nemlig Anders Pedersen Krogh, Anders Christensen Krogh, Peder Pedersen Krogh og Christen Odde.

Denne korte beretning omet skibsforlis kan man læse i kirkebogen for Vester Vandet sogn¹⁾ for året 1782, og det er en dødsattest både for en af sandskuderne ved Klitmøller og for de fire mænd, der gik ned med den.

Da Klitmøller, som jo ligger i Vester Vandet sogn, fra gammel tid var hovedsædet for den berømte skudeforlis på Norge, skulle man tro, at sådanne beretninger om forlis jævnligt forekom i kirkebogen for dette sogn, men det er ikke tilfældet. Der gik i virkeligheden forbavsende få skuder ned, og de få, der forulykkede, fortæller kirkebogen intet om. Der nævnes adskillige, som er omkommet, navnlig ved fiskeri fra åben båd, men beretningen om Anders Pedersen Kroghs skude er faktisk den eneste beretning om et totalt skudeforlis, der findes i kirkebogen for Vester Vandet lige fra dens begyndelse i 1691 og frem til 1782.

Ganske få år før Anders Pedersen Kroghs skude forliste, forulykkede en anden skude fra Klitmøller. Det skete omkring år 1775, men om dette forlis vides meget lidt, og kirkebogen nævner det overhovedet ikke. Forklaringen må være den, at man i dette tilfælde intet har vidst om skudens skæbne udover dette, at den ikke vendte tilbage og ikke gav livstegn fra sig. Med hensyn til Anders Pedersen Kroghs skude må man have fået et sikkert bevis for, at skuden var forulykket, og dermed et pålideligt grundlag for indførelsen i kirkebogen, der kun på ét punkt viser usikkerhed, nemlig med hensyn til tidspunktet.

Af hvilken beskaffenhed dette sikre bevis var, får man oplysning om i skiftet²⁾ efter skipperen Anders Pedersen Krogh, også kaldet Anders Pedersen Søe, påbegyndt 31. juli 1782 og afsluttet 22. januar 1783. Dette skifte indeholder nogle ganske få men vigtige oplysninger om, hvad der var hændt. Man får at vide, at skuden forulykkede, ikke i juli måned, som kirkebogen oplyser, men allerede 3. juni 1782, og derpå 4. juni kom ”drivende i Land som et Vrag med Bunden i Vejret ved Madsbøll Strand”. Også skudens navn nævnes her. Mange af skuderne ved Klitmøller havde katolske helgennavne, men denne bar det ganske særlig fornemme navn ”Jomfru Marie”. Om årsagen til forliset fortæller skiftet desværre intet.

Ulykken har altså fundet sted i Vigsø bugt, hvor kysten vest for Lildstrand den dag i dag kaldes Madsbøll strand, et afsides og meget øde sted. Dette farvand har altid været frygtet på grund af de stenrevler, kaldet Bragerne, der her strækker sig langs kysten, og som ligger

så højt, at selv en båd undertiden kan have svært ved at komme uskadt over dem. Mange sejlskibe skal i tidernes løb være gået ned her. Måske er ”Jomfru Marie” blevet overfaldet af hårdt vejr og slået ud af kurs, måske har skuden søgt læ under land. Herom vides intet, men da skuden, som der står i skiftet, drev i land med bunden i vejret, er den muligvis ikke grundstødt, men snarere kuldsejlet. Meget tyder på, at ulykken er sket ret nær ved kysten, idet vraget jo drev i land i løbet af kun et døgn, og der var så meget tilbage af skuden, at man med sikkerhed har kunnet identificere den. Vraget og resten af lasten blev da heller ikke behandlet som almindeligt herreløst vraggoods, men blev 27. juni 1782 solgt ved auktion³⁾ til fordel for ejernes arvinger. Der indkom godt 146 rdl., deraf 129 rdl. for bjerget trælast.

Skudens besætning har selvsagt ikke kunnet berette noget om tidspunktet for forliset, idet de jo omkom alle mand. Når skiftet alligevel oplyser den nøjagtige dato, 3. juni 1782, viser dette, at der må have været vidner til forliset. Måske er det blevet observeret fra land, uden at det har været muligt at komme det nødstedte skib til hjælp. Herom vides imidlertid intet.

Sikkert er det, at alle fire mænd på ”Jomfru Marie” omkom ved forliset, men man lægger mærke til, at kirkebogen for Vester Vandet ikke nævner noget om deres begravelse. De er ikke blevet begravet i hjemsoget, og da der heller ikke er fundet noget om dem i kirkebøgerne fra sognene nærmest ulykkesstedet, tyder alt på, at havet har beholdt dem, og de kan af havstrømmen være ført langt bort. Måske er de senere drevet i land et eller andet sted på kysten og er blevet begravet på en fremmed kirkegård som ukendte ”havlig”. Kirkebøgerne fra kystsognene beretter om mange af den slags begravelser.

Kirkebøgerne er imidlertid langt fra den vigtigste kilde, når man vil efterforske skudernes historie. Man må have fat i skatteregnskaberne, og her er der først og fremmest tale om de årlige specifikationer⁴⁾ over den skudeskate, ejerne skulle svare til staten. I specifikationen for 1782 står ”Jomfru Marie” opført som nr. 8 af de 9 skuder ved Klitmøller strand. Skudernes navne forekommer ikke, men for hver skude er skipperen nævnt. ”Jomfru Marie” kaldes Anders Kroghs skude, og den opgives at være på 6½ læster. En skibslæst (kommercelæst) var dengang fastsat til 150 kubikfod svarende til en normalvægt på 2600 kg. Den mindste af de 9 skuder var på 6 læster, den største på 8 læster, så forskellen var ikke stor. Denne skudestørrelse havde

¹ Kirkebogen for Vester Vandet sogn er her og i det følgende benyttet som kilde ved angivelse af fødsel, vielse og død.

² Skifteprotokol for Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, 1773-1786, fol. 207.

³ Auktionsprotokol for Hillerslev-Hundborg Herreder, 1778-1796, fol. 563.

⁴ Specifikationerne over skudeskatten foreligger for årene 1705-1773 som bilag til de årlige kontributionsregnskaber for Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, fra 1774 som bilag til de årlige konsumtions-, familie- og folkeskatsregnskaber.

skipperne i Klitmøller fra gammel tid holdt fast ved som den mest hensigtsmæssige for Norgesfarten fra dette sted.

At skattevæsenet har fået underretning om ”Jomfru Marie”s forlis, viser en tilføjelse i specifikationen for 1782. Udfor Anders Kroghs skude står kort og godt: ”Forliste ved sin Hiemkomst fra 2. Reise”. I 1783 nævnes skuden ikke, men et bilag til skatteregnskabet for dette år oplyser følgende: ”Skipper Anders Pedersen Kroghs Enke i Klitmøller har søgt om at fritages for at betale Skudeskate for afvigte Aar af Skuden Jomfru Marie kaldet, drægtig 6½ læst, paa Grund af, at denne Skude forulykkede med Folk og Ladning. Denne ansøgning er i Betragtning af Omstændighederne bevilget”. Dette er skattevæsenets sidste ord om ”Jomfru Marie”.

Sandskuderne, der om vinteren lå trukket op i klitterne, begyndte deres fart på Norge i forårsmånederne og fortsatte til hen på efteråret. 4-5 ture i løbet af en sommer synes at have været det almindelige, og det var som bekendt hovedsagelig landbrugsvarer, der blev fragtet til Norge, og tømmer, der blev hentet hjem til Thy. Anders Pedersen Krogh var altså 3. juni på hjemvejen fra sin 2. rejse i dette år. Der står ikke i specifikationen, at han kom fra Norge, men det har ganske givet været tilfældet. På udrejsen havde han blandt andet medført kornvarer til en værdi af 150 rdl., som hans svigerfader ifølge det omtalte skifte havde fortrakt ham med, og han havde tømmerlast med tilbage. Det var således et lille kapitel af den rigtige gamle skudéfarts historie, der fandt sin afslutning med ”Jomfru Marie”s forlis i 1782, men allerede året efter var der, som skatteregnskaberne viser, kommet en ny skude til Klitmøller i stedet for den forliste, og Norgesfarten fortsatte med uformindsket styrke i det gamle spor.

I de hjem, der blev berørt af denne ulykke, satte tabet af de fire mænd derimod dybe og varige spor. De omkomne var alle udgået af gamle Klitmøllerslægter, de var kendt af alle på stedet, og nu var de pludselig sporphørt forsvundet, ramt af en skæbne, der hang som en bestandig trussel over mange af dem, der fik lov at leve videre. Hele Klitmøller har sørget over dem.

”Jomfru Marie”s fører, skipperen Anders Pedersen Krogh, var en ganske ung mand, kun 22 år gammel. Han blev født i Klitmøller 2. juli 1759 som søn af Peder Christensen Krogh (1720-o. 1775) og hustru Dorethe Andersdatter Søe (1735-1803). Faderen var også skudeejer og var i mange år en kendt og anset skipper i Klitmøller. Også han må være omkommet på havet, men de nærmere omstændigheder ved hans død kendes ikke. Noget tyder på, at han er forulykket med den før omtalte skude fra Klitmøller, der forliste omkring 1775 eller måske allerede 1774. Hans død er ikke nævnt i kirkebogen, men i marts 1776 fik hans enke bevilling til at skifte med samfrænder⁵), og på det tidspunkt regnede man ham altså i hvert fald for død. Der er intet bilag bevaret til bevillingen, og hverken i selve bevillingen eller i skiftet af 9. september 1776 omtales de nærmere omstændigheder ved skipperens død. Han efterlod sig 3 sønner, og af dem var Anders Pedersen Krogh den ældste. Der var derfor ikke noget mærkeligt i, at han så tidligt kom til at føre familiens skude. Skatteregnskaberne viser

for øvrigt, at han var skipper for ”Jomfru Marie” allerede fra 1776, og han står derefter nævnt som skipper for samme skude hvert år lige til 1782. Fra barnsben har han ligesom så mange andre skudeejersønner været med i skudéfarten, og allerede som 17-årig har han været så helbefaren, at han har kunnet overtage skipperens ansvarsfulde post. Mange gange har han i disse 6 år ført ”Jomfru Marie” på farten til Norge og tilbage igen, og ingen behøver at tro, at der er nogen forbindelse mellem hans unge alder og skudens forlis i 1782. Alt tyder på, at han har været en både dygtig og erfaren skipper. Hans skude var imidlertid, som det vil fremgå af det følgende, temmelig gammel og har måske ikke været helt let at manøvrere, og det er ikke usandsynligt, at man skal søge forlisets egentlige årsag i en eller anden af dens skavanker.

På grund af faderens død måtte Anders Pedersen Krogh altså i en meget ung alder stå på egne ben, og han blev også meget tidligt gift. 1777 blev han, kun 18 år gammel, i Vester Vandet kirke viet til Kirsten Christensdatter Brandi (1757-1825), en datter af den højt ansete og velstående skudeejer i Klitmøller, Christen Christensen Brandi (1722-1803). Der var 3 børn i dette unge ægteskab, Inger (1778-1779), Peder (1780-1841) og Dorthe, der blev født i efteråret 1782, knap et halvt år efter faderens død. For dette hjem måtte budskabet om ”Jomfru Marie”s forlis selvsagt komme som et knusende slag, og til sorgen over den mistede ægtefælle og børnenes fader, føjede sig for enken smerten over den økonomiske ruin, der blev en følge af forliset. Anders Pedersen Krogh var ingen fattig mand, han ejede ¼ part af den forulykkede skude og desuden det hus, han boede i, men tabene var så store, at skiftet efter ham alligevel viser et underskud på godt 41 rdl. ”Altsaa kan intet blive til Skifte og Deling mellem Enken og de umyndige Børn”, som det hedder i skiftet. Enken havde imidlertid en velhavende fader og kom ikke på fattigvæsenet. Hun giftede sig igen 1783 med Oluf Poulsen Dragsbech af Klitmøller (1757-1843) og blev i dette ægteskab moder til 7 børn. Sønnen Peder Andersen Krogh, der ved faderens død endnu ikke var fyldt 2 år, kom i huset hos sin morfar Christen Christensen Brandi. Han blev dennes plejesøn og fik hos ham en god opdragelse. Det er værd at lægge mærke til, at også han valgte at blive skipper til trods for, at både hans fader og farfader havde sat livet til ved dette farefulde erhverv. Også han begyndte allerede i 18-årsalderen at sejle som skipper og fik betroet morfaderens skude, og fra han var 25 år, førte han sit eget fartøj. Han blev en anset og velstående mand, der beklædte en række tillidsposter i Klitmøller. Med Peder Andersen Krogh døde en af de sidste store skudeejere og skudehandlere i Klitmøller, det sidste led af en ældgammel skipper- og skudeejerslægt der på stedet. Han og hans hustru ligger begravet under den store, smukke gravsten, der endnu ses ved nordsiden af Vester Vandet kirke, det eneste af de gamle Klitmøllergravsteder, der er bevaret på denne kirkegård.

Anders Christensen Krogh, der i kirkebogen nævnes som nr. 2 af de omkomne, havde samme efternavn som skipperen, men tilhørte en helt anden gren af Kroghslægten i Klitmøller. Han blev født i Klitmøller 3. marts 1752 som søn af Christen Andersen Krogh (o. 1715-1787) og hustru Maren Andersdatter Broe (1723-1761), og han

⁵ Jyske registre 1776, nr. 90 (Danske Kancelli). Skifteprotokol for Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, 1773-1786, fol. 70.

blev 1776 i Vester Vandet kirke gift med den tidligere nævnte Dorethe Andersdatter Søe, enke efter Peder Christensen Krogh, der omkom o. 1775. Han var dengang 24 og hun 41 år. Anders Christensen Krogh, der med andre ord var skipperen Anders Pedersen Kroghs stedfader, efterlod sig ingen børn, og der er ikke fundet skifte efter ham. Man ved i det hele taget ikke meget om ham, men han var jo ved sin død også kun en ung mand.

Den tredje af de omkomne, Peder Pedersen Krogh, var en broder til skipperen Anders Pedersen Krogh. Han blev født i Klitmøller 20. juni 1766 og blev altså kun 15 år gammel. I skiftet efter ham, der først afsluttedes 26. august 1783, oplyses det, at han ”døde paa Sand-Skuden Jomfru Marie kaldet, som forliste afvigte Aar”⁶). Han ejede ligesom broderen 1/4 part af skuden, men trods tabet af denne skudepart efterlod han sig dog godt 267 rdl. i rede penge. Det var arvede midler, som nu tilfaldt hans efterlevende søskende og den omkomne broders børn. Peder Pedersen Krogh har ikke været passager på ”Jomfru Marie”. Han hørte til besætningen, der normalt bestod af fire mand. Med sine 15 år var han allerede aktivt med i skudefarten.

De tre mand af besætningen, to brødre på henholdsvis 22 og 15 år, og deres kun 30 år gamle stedfader, tilhørte altså den familie, der ejede hovedparten af skuden. Den fjerde mand, Christen Odde, eller som hans fulde navn var, Christen Andersen Odde, var en mand på 51 år og kunne altså for alderens skyld være fader til de tre andre. Han var hyret matros, og derfor nævner præsten ham til sidst. Christen Andersen Odde var udgået af den gamle Odde-slægt i Klitmøller, der oprindeligt boede på den såkaldte Sandodde ved Vester Vandet sø lige syd for Klitmøller å. Slægten har sit navn fra dette sted, som ikke kendes mere under denne betegnelse. Odde-slægten var ingen skudeejerslægt, de fleste var husmænd og fæstere, men adskillige af dem var søfarende og arbejdede for skudeejerne. Således også Christen Andersen Odde, der blev født i Klitmøller 11. juni 1731 som søn af Anders Andersen Odde (o. 1689-1737) og hustru Maren Christensdatter Odde (1695-1774). Han havde været gift to gange og havde fem børn i andet ægteskab i alderen 4 til 16 år. Han var fæster af et hus beliggende ved Klitmøller å lidt øst for ålekisten og levede i små kår. Hustruen Johanne Pedersdatter Jegind (1735-1803) blev således ved ”Jomfru Marie”s forlis enke med fem uforsørgede børn. Hun måtte søge understøttelse, og i fattigvæsens-protokollen⁷) for 1783 hedder det, at hun ”sidder med 5 umyndige Børn i sletteste Omstændigheder”.

Sandskuden ”Jomfru Marie”s forlis 3. juni 1782 kan naturligvis ikke betegnes som et skibsforslis af større format, men alligevel var det en af de største ulykker, der ramte skudefarten fra Klitmøller i det 18. århundrede. Fire mand omkom, en moder mistede to sønner, tre hustruer blev enker, og syv børn blev faderløse. Desuden mistede Klitmøller en af sine gamle, veltjente sandskuder. Et totalt forlis med alle dets sørgelige og smertelige følger.

*

⁶ Skifteprotokol for Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, 1773-1786, fol. 324 b.

⁷ Fattigvæsenets protokol for Vester og Øster Vandet 1757-1804.

Sandskuder kaldtes disse skuder, fordi besætningen ”setter lige med dem paa Sandet”, som det hedder i et gammelt dokument⁸). De var bygget til formålet og kunne tåle denne medfart i modsætning til skuder, der var bestemt til at gå fra havn til havn. Kun i meget få tilfælde ejedes sandskuderne af en enkelt mand, 3 eller 4 ejere var det sædvanlige, og besætningen bestod almindeligvis af 4 mand, som det var tilfældet med ”Jomfru Marie”. Nu er her berettet om denne skudes undergang, men hvad ved man ellers om den? Hvor langt kan man følge den tilbage i tiden? Hvem har ejet den i tidernes løb? Hvordan har den set ud?

Som allerede nævnt oplyser skatteregnskaberne, at Anders Pedersen Krogh var skipper for ”Jomfru Marie” i årene 1776-1782. Før ham er hans fader, Peder Christensen Krogh, opført som skipper for samme skude i årene 1756-1775. Fader og søn har altså tilsammen ført ”Jomfru Marie” i 26 år. Peder Christensen Krogh blev født i Klitmøller 2. februar 1720 og var søn af Christen Michelsen Blach (o. 1677-1755) og hustru Maren Christensdatter Dragsbech (o. 1689-1762). Han var opkaldt efter sin farmoder, der var af Krogh-slægten. Det føromtalt samfrændeskifte af 1776 efter Peder Christensen Kroghs uopklarede død viser, at han ejede 3/4 part af sandskuden ”Jomfru Marie”, som her vurderes til 600 rdl. Hans tre sønner arvede hver 1/4 part. Hvem der ejede den sidste 1/4 part, vides ikke. Disse skudeparter blev ofte købt eller solgt underhånden, uden at det blev anmeldt til myndighederne, og det er derfor i mange tilfælde umuligt at følge dem på deres vandringer. Peder Christensen Krogh, der var selvejer, var en dygtig og anset skipper, og som skiftet efter ham viser, døde han som en efter den tids forhold meget velstående mand.

Fra 1756 og fremefter nævner specifikationerne over skudeskatten kun skipperen for hver skude, men før 1756 var det helt anderledes. En kgl. resolution af 19. december 1705 bestemte, at sandskuderne af ”hver Læst Skiberoms Drægtighed” skulle svare 10½ mark dansk, og fra 1705-1755 nævnes alle skudepartejerne i specifikationerne. Disse årlige fortegnelser over skudeejerne er naturligvis værdifulde, men de skal dog benyttes med en vis forsigtighed, blandt andet ser man gang på gang, at afdøde skudeejere optræder i dem længe efter deres død. Ejerskifter blev som før nævnt ofte ikke anmeldt, men når bare skattevæsenet fik, hvad der tilkom det, har det åbenbart set stort på, om skatteyderne var levende eller døde.

I årene 1729-1755 er ”Jomfru Marie” i disse specifikationer opført uforandret år efter år med følgende ejere:

Christen Michelsen Krogh og Christen Blach 1/3 part.
Peder Kløvborg 1/3 part.
Anders Mortensen 1/3 part.

De to første, Christen Michelsen Krogh og Christen Blach, der hver ejede 1/6 part af skuden, var brødre, hvad man ikke kan se af deres efternavne. De var sønner af Michel Christensen Blach i Klitmøller, kaldet unge

⁸ Rentekammerets resolutionsprotokol, 1684-1693, 8598, Sch. 5,95.

Michel Blach (o. 1648-1727) og hustru Inger Christensdatter Krogh (o. 1651-1729). Christen Michelsen Krogh, der var den yngste af de to brødre med samme fornavn, havde fået moderens slægtsnavn. Han blev født o. 1690 og døde i Klitmøller 1742. I specifikationerne optræder han altså endnu 13 år efter sin død. Når han står nævnt først, skyldes det sikkert, at han har været skipper for "Jomfru Marie". Det var han allerede i 1727.

For 1741, altså før Christen Michelsen Kroghs død, findes der en særlig specifikation⁹) over sandskuderne ved Klitmøller, i hvilken der gives en del oplysninger om hver enkelt skude, blandt andet om ombygninger o. lign., og ved denne lejlighed har man øjensynligt for en gangs skyld søgt at føre ejerlisten á jour. Af denne ejerliste fremgår det, at Christen Michelsen Krogh i 1741 ejede $\frac{1}{3}$ part af skuden og ikke $\frac{1}{6}$ part, som der står i de sædvanlige specifikationer lige til 1755. Han har altså på et eller andet tidspunkt erhvervet endnu $\frac{1}{6}$ part, og det fremgår, at han har fået den fra Anders Mortensen Frost, som her kun står opført med $\frac{1}{6}$ part mod tidligere $\frac{1}{3}$ part. Broderen Christen Blach er som sædvanlig opført med $\frac{1}{6}$ part. Dette stemmer med, at der i skiftet¹⁰) efter Christen Michelsen Krogh 1742 står, at han ejede $\frac{1}{3}$ part af en sandskude ved Klitmøller strand, og om denne skude får man den interessante oplysning, at den "er noget gammel og saa god som uduelig, indtil den bliver fortømt". Skudens navn nævnes ikke i dette skifte, men det kan kun være "Jomfru Marie", eftersom Christen Michelsen Krogh kun havde part i denne ene skude. "Jomfru Marie" har altså på dette tidspunkt ikke blot været "noget gammel", men åbenbart også temmelig forsømt og medtaget uden dog ligefrem at være kassabel. Den vurderes i skiftet da også kun til 240 rdl. Den må imidlertid være blevet bragt i orden igen, for den var jo dog med i skudefarten på Norge i ikke mindre end 40 år efter denne svaghedsperiode.

Den ældre broder, hvis fulde navn altså var Christen Michelsen Blach, blev født o. 1677 og døde i Klitmøller 1755. Han var fæster under Ulstrup gods, og i skiftet¹¹) efter ham af 1756 får man bekræftet, at han ejede $\frac{1}{6}$ part "af en Sand Skude Jomfr. Marie kaldet med tilbehørig Seyl Redskab". Ved denne lejlighed blev skuden vurderet til 360 rdl. Han ejede desuden $\frac{1}{4}$ part af skuden "Sct. Thobias" og $\frac{1}{4}$ part af skuden "Sct. Jacob". Han havde tre sønner, og af dem kom Peder Christensen Krogh, der ikke var den ældste, altså til at føre "Jomfru Marie", og den $\frac{1}{6}$ part af skuden, han begyndte med, fik han efterhånden forøget, således at han, som allerede vist, ved sin død var ejer af $\frac{3}{4}$ part. Han ejede en tid også $\frac{1}{4}$ part af skuden "Sct. Jacob"¹²), men samlede sig altså senere om "Jomfru Marie".

⁹ Diverse dokumenter ang. told og konsumtion m. m. i Aalborg og Viborg stifter. R. K.

¹⁰ Skifteprotokol for Faddersbøl gods, Hundborg Herred, 1718-1790, fol. 141 b.

¹¹ Skifteprotokol for Ulstrup gods, Hundborg Herred, 1720-1787, fol. 188 b.

¹² Mindetavlen i Vester Vandet kirke ved uret, skænket 1754 af skudeejerne i Klitmøller. Se Historisk Aarvog for Thisted Amt, 1954, s. 216. På denne mindetavle er "Jomfru Marie" nævnt med Peder Christensen Krogh som skipper og Peder Andersen Fuglsang, Anders Mortensen Frost og Christen Christensen Krogh som redere.

Peder Kløvborg, der nævnes efter de to brødre som ejer af $\frac{1}{3}$ part, er identisk med Peder Nielsen Skinderup den yngre i Klitmøller (o. 1685-1740). Han boede i det sted i Klitmøller, der kaldtes Kløvborg, og blev kaldt Peder Kløvborg. Også han figurerer, som man ser, i skatteregnskaberne længe efter sin død. I 1755 havde denne skudepart allerede skiftet ejer flere gange. Først blev den overtaget af svigersønnen, Christen Christensen Møller i Kløvborg (1704-1743), som nævnes i specifikationen af 1741, og derefter af Peder Andersen Fuglsang i Fuglsanggaard i Vester Vandet (o. 1704-1761)¹³). Anders Mortensen, som nævnes med den sidste $\frac{1}{3}$ part, var identisk med Anders Mortensen Frost i Klitmøller (o. 1690-1758).

*

Foreløbig er det lykkedes at følge sandskuden "Jomfru Marie" fra forliset i 1782 tilbage til året 1729, altsaa gennem 53 år, og det har vist sig, at den i alle disse år har været særlig knyttet til en og samme slægt gennem tre generationer. Man kan imidlertid komme endnu et stykke længere tilbage.

I årene 1705-1728 står "Jomfru Marie" i specifikationerne opført med følgende ejere:

Michel Blach $\frac{1}{3}$ part.
Peder Kløvborg $\frac{1}{3}$ part.
Hans Olufsen i Thisted $\frac{1}{3}$ part.

Af disse er Peder Kløvborg den samme Peder Nielsen Skinderup, som lige er omtalt. Han står dog kun opført med denne skudepart fra 1716, og han har overtaget den efter Morten Christensen Kløvborg (o. 1659-1712), hvis enke han ægtede 1712. Morten Kløvborg står opført som ejer af denne $\frac{1}{3}$ part fra 1705-1715. Hans Olufsen var en Thistedborger, der bare havde sat penge i skudefarten, men ellers ikke havde noget med Klitmøller at gøre. Han står opført hvert år med $\frac{1}{3}$ part fra 1705 til 1728, hvorefter han afløstes af Anders Mortensen Frost. Hovedpersonen er imidlertid den mand, som nævnes først, Michel Blach, identisk med den Michel Christensen Blach, der allerede er omtalt som fader til Christen Michelsen Krogh og Christen Michelsen Blach, de to brødre, der fra 1729 overtog hans $\frac{1}{3}$ part med $\frac{1}{6}$ part hver.

Michel Christensen Blach døde i Klitmøller 1727, omtrent 79 år gammel. Han var fæster under Faddersbøl gods og var i sine yngre dage en jævnt velstående mand, men som skiftet¹⁴) efter ham og hans hustru viser, gik det tilbage for ham i hans sidste år. Sin skudepart beholdt han dog til det sidste. I skiftet er opført " $\frac{1}{3}$ part i een Schude med al sin Tilbehør". Skudens navn nævnes ikke, men da der kun er tale om den samme skude, må det være "Jomfru Marie". Den blev her vurderet til 300 rdl.

*

¹³ Som note 12.

¹⁴ Skifteprotokol for Faddersbøl gods, Hundborg Herred, 1718-1790, fol. 33.

Dermed er oplysningerne, hvor sparsomme de end kan være, ført tilbage til året 1705, så skuden har altså ved forliset i 1782 i hvert fald været 77 år gammel. Når man kan sige dette med sikkerhed, skyldes det først og fremmest disse specifikationer over skudeskatten, i hvilke man kan følge samtlige skuder ved Klitmøller fra år til år. Man kan her se, når en skude går fra ved forlis eller salg, og når en ny skude kommer til. En god hjælp ved identificeringen af skuderne er også angivelserne af deres drægtighed, d. v. s. det antal læster, hvoraf de skulle svare skudeskate. Dette drægtighedstal er i hvert skatteregnskab anført for samtlige skuder og var for kontrollens skyld brændt ind i hver enkelt af dem. Tallet var konstant, indtil en ommåling af skuden fandt sted.

"Jomfru Marie" er fra 1705 til 1717 i specifikationerne opført med 7 læsters drægtighed. Så får man at vide, at skuden i 1717 blev ombygget og formindsket. Derefter blev den ommålt og nedsat fra 7 til 4½ læster. Adskillige af skuderne blev i årenes løb ombygget, men en så kraftig formindskelse var noget helt usædvanligt. Hvorfor det skete, får man naturligvis ikke at vide, men en operation af denne art leder uvilkårligt tanken hen på, at skuden allerede dengang kan have været ret gammel, og hvad den ved ombygningen har tabt i størrelse, har den formodentlig vundet i styrke. I sin nye skikkelse var "Jomfru Marie" den næstmindste af skuderne ved Klitmøller, og den svarede nu skat af 4½ læster indtil 1727.

Engang imellem lod myndighederne alle skuderne eftermåle, noget skudeejerne var meget lidt glade for, idet de jo ikke var i tvivl om hensigten. Afgiften pr. læst var den samme gennem hele det 18. århundrede, 10½ mark pr. læst, men ved ommålingerne kunne mærkeligt nok skudernes drægtighed og dermed skudeskatten sættes i vejret.

I 1727 fandt en sådan ommåling¹⁵) sted. Resultatet blev forbavsende mildt. I listen over de ommålte skuder står "Jomfru Marie" opført som skipper Christen Michelsen Kroghs skude, og man ser, at den blev sat op fra 4½ til 5 læster, hvoraf den betalte skat i de følgende 29 år.

I 1756 kom den næste ommåling¹⁶), og denne gang fulgte man åbenbart nye principper og gik betydeligt skrapere til værks. Selve ommålingen fandt sted allerede i 1752 og blev foretaget af kontrollør I. I. Kirketerp. Resultatet blev imødeset med meget bange anelser, og allerede i december 1752 indsendte skudeejerne ved Klitmøller en skrivelse til myndighederne, hvori de tryglede om mildhed og nåde til "ydermeere forskaansel for ny Byrde". Kirketerp "hafver været her paa Stranden og eftermaalet vorres Sandskuder", og skudeejerne ved meget godt, at de "dets Aarsage ej kand vendte andet end om deres Drægtigheder der efter skulle fastsættes, det da vilde blifve forhøyt og os til stor Præjudice". Klagen motiveredes i den velkendte let jamrende tone med de mange vanskeligheder og tab, skudeejerne havde at kæmpe med. Den var underskrevet af skipperne på ni skuder, hjemmehørende i Klitmøller, og Peder Christensen Krogh var blandt underskriverne.

Resultatet af Kirketerps eftermåling forelå i en skrivelse af 4. januar 1753, og hans forslag til forhøjelse af skudernes drægtighed viste, at skudeejerne virkelig havde grund til at være bekymrede. Måske har deres klage hjulpet, - en kendsgerning er det i hvert fald, at en højere instans, "General-Skibsmaaler" Meyer, i sin indstilling af 7. februar 1753 til Rentekammeret mildnede Kirketerps forslag ret væsentligt. "Jomfru Marie" kaldes i Kirketerps skrivelse Peder Kroghs skude. Det oplyses, at den tilforn var drægtig 5 læster, men den foreslås nu sat til 8 læster, hvilket var mere, end den svarede skat af før formindskelsen i 1717. Den endelige afgørelse af sagen forelå først i Rentekammerets skrivelse af 13. november 1756, og efter denne skrivelse kom Peder Kroghs skude til at svare skat, ikke af 8, men 6½ læster mod før 5, og dette var så uforandret lige til forliset i 1782. Alle skuderne ved Klitmøller fik ved denne lejlighed en forhøjelse, og selv om den ikke var så stor, som Kirketerp havde foreslået, kom skuderne ved Klitmøller dog nu til at svare skat af i alt 86 læster mod før 71.

Kirketerps skrivelse af 4. januar 1753 er imidlertid overordentlig interessant, idet vi her har de nøjagtige mål på alle sandskuderne ved Klitmøller. "Jomfru Marie", der også her kaldes Peder Kroghs skude, viser følgende mål:

44 fod lang
Dyb midt 4 fod 3 tommer - Bred midt 13 fod 6 tommer
Dyb for 4 fod 5 tommer - Bred for 12 fod 7 tommer
Dyb bag 5 fod 2 tommer - Bred bag 12 fod 3 tommer

Dette svarer så nogenlunde til målene på de øvrige skuder, hvoraf den længste målte 45 fod og 3 tommer og den mindste 39 fod, dog viser "Jomfru Marie" en noget mindre dybde i forhold til længden end de andre skuder. Sammenholder man disse mål på "Jomfru Marie" med det billede af en sandskude, der findes på urskiven på det ur, skudeejerne i Klitmøller skænkede Vester Vandet kirke år 1754 (se side 98), vil man ikke æne kunne danne sig en forestilling om, hvordan skuden har set ud, men man vil sikkert ligefrem kunne rekonstruere den. Her er en opgave for det danske søfartsmuseum.

Øverst på urskiven af det ur, som skudeejerne i Klitmøller år 1754 skænkede Vester Vandet kirke, findes dette smukt malede billede af en skude, der utvivlsomt har haft en af sandskuderne som model. - Sådan omtrent må sandskuden "Jomfru Marie" have set ud.

*

Før 1705 har man ikke disse værdifulde årlige specifikationer at holde sig til, men i Thisted

¹⁵ Bilag til kontributionsregnskaberne 1727.

¹⁶ Se note 9.

toldregnskaber¹⁷), af hvilke der er bevaret en del brudstykker, finder man nogle forløbere for dem, dog kun for et par år. I disse specifikationer på de "Skiberom, som hiemmehører udi Thisted Told District" findes både 1703 og 1704 Michel Christensen Blach opført som skipper for en skude på 7 læster, hørende til i Klitmøller, og der kan ikke være tvivl om, at det drejer sig om "Jomfru Marie". Også de andre skuder, som man kender fra specifikationen fra 1705, optræder her med de velkendte skippernavne.

Så er der en række år, for hvilke der ingen specifikationer er fundet, men for 1688¹⁸) dukker der igen én op. Også heri finder man Michel Christensen Blach opført med en skude, drægtig 7 læster. Hans skude nævnes side om side med en række andre fra Klitmøller, i alt ni, hvoraf flere kan følges i de senere specifikationer. Michel Christensen Blach nævnes for øvrigt adskillige steder i Thisted toldregnskaber, således f. eks. 1686, hvor det hedder: For Michel Christensen Blach af Klitmøller ickun tilført hans Skude, dregtig 7 lester, Lastpenge 3 Mark 4 Skilling og burde at hafue verit 3 Mark 8 Skilling. Og i 1688 hedder det: Michel Christensen Blach til Bergen med en Deel Kornvahre. I 1782, altså næsten 100 år senere, sejlede hans sønnesøns søn, Anders Pedersen Krogh, også til Norge med en del kornvarer, og måske var det med den samme skude. Noget afgørende bevis kan ikke føres, men sandsynligheden taler for, at det var det.

Og så er der endda noget, som tyder på, at denne sandskude kan have været endnu ældre. I Thisted toldregnskaber nævnes nemlig 1668: Skipper Christen Christensen Blach af Klit møller ank. fra Norge med Tømmerlast m. m., og 1671: Christen Blach, 7 lester. Er denne Schude udi Udg. ført af Schipper Christen Mortensen Klouffborg. Denne Christen Blach (o. 1610-o. 1690) var, så vidt man ved, fader til Michel Christensen Blach, og Christen Mortensen Klouffborg er identisk med Christen Mortensen Kløvborg (o. 1625-o. 1690), fader til den Morten Christensen Kløvborg, som i det foregående er nævnt som ejer af $\frac{1}{3}$ part af "Jomfru Marie" fra 1705 til 1715. Det er således de samme slægter, der optræder med denne skude, og skuden var på 7 læster ligesom "Jomfru Marie". Var det "Jomfru Marie"? Man må igen sige, at sandsynligheden taler for det, men fra tiden før 1700 er oplysningerne om skudedefarten så få og spredte, at man gør bedst i at lade dette spørgsmål stå åbent. Længere tilbage kan "Jomfru Marie"s livshistorie i hvert fald ikke føres.

Hvor "Jomfru Marie" er bygget, vides heller ikke. Sandsynligvis i Norge. I et bilag til den før nævnte specifikation af 1688 hedder det, at der ikke i Klitmøller findes "nogle Skibromme i Bygning, saasom de i Norge eller paa andre Steder skal bygges formedelst Mangel for Tømmer her paa Stedden". Thy var dengang et land uden skove.

*

Den mosaik, der fremkommer, når man samler de mange små stykker, man kan finde rundt omkring i kirkebøger, skatteregnskaber, skifteprotokoller og andre mærkelige steder om "Jomfru Marie", danner naturligvis kun et blegt og ufuldkomment billede af skudens historie. Man savner de farverige partier, som ville kunne hentes fra skudens mange rejser over havet, snart i roligt og smukt vejr, snart i blæst og kulde, fra handelen i skiftende tider med bønderne fra Thy, som solgte deres landbrugsprodukter til skudehandleren, og fra forholdet til Nordmændene i Sørlandets havne, som købte disse varer og solgte tømmer i stedet for. Måske har skuden tilmed trods sit fromme navn fra tid til anden haft lidt med smuglerier at gøre, for det påstås jo, at skipperne fra nordstranden var ganske flinke også til den slags. Men sådanne oplevelser, der kunne have givet billedet mere kulør og liv, kan kun i sjældne tilfælde hentes frem af arkiverne, de må i det store og hele overlades til fantasien.

Men et billede danner der sig dog trods alt, og i dette billede træder i alt fald én bestemt linie meget tydeligt og klart frem. Den går som en kraftig rød tråd gennem det hele og kan kaldes slægtens linie. Sandskuden tilhørte først og fremmest en bestemt slægt, der besatte skipperposten, og den gik i arv fra fader til søn, her i fire, antagelig fem generationer. Men ikke alene skuden gik i arv, det gjorde også den dybe indlevelse i skudedefarten lige fra kunsten at føre en skude i alt slags vejr til evnen til at klare skudehandelen i alle dens faser. Skipperen skulle jo nemlig ikke blot føre sit skib, han måtte også kunne forestå køb og salg af de varer, det fragtede, et mangesidet og krævende hverv. De øvrige skudepartejere var almindeligvis bipersoner, som fik deres udbytte i forhold til den skudepart, de ejede. Og som "Jomfru Marie" gennem de mange år var fast knyttet til en bestemt slægt, Blach-Krogh-slægten, således var også de andre skuder gennem kortere eller længere åremål knyttet til bestemte slægter.

Hvor og hvornår "Jomfru Marie"s livsbane endte, vides med bestemthed, men dens begyndelse kendes ikke. Mosaikbilledet siger, at skuden ved forliset i hvert fald var ca. 80 år gammel, men sandsynligheden taler for, at den var omkring 100 år eller måske endda lidt ældre. Andre af skuderne ved Klitmøller har også været meget gamle, men blev vel i tide taget ud af farten og erstattet med nye. De sidste af de rigtige gamle sandskuder synes at være forsvundet i tiden omkring år 1800 og med dem også benævnelsen sandskude. Forskellige nye skibstyper kom til og dermed nye navne. I Hausgaards dagbog og vejrjournal¹⁹), der omfatter tiden fra 1828 til 1840, tales der ikke om sandskuder, her er det udtryk som: Brig, jagt, galease og slup, man møder. Med disse nye skuder nåede man videre omkring, man sejlede både på engelske og tyske havne og trængte endog undertiden så langt frem som til Memel og Riga. Men Norgesfarten var dog stadig det væsentlige. I sandskuden "Jomfru Marie"s tid var der i det store og hele kun tale om sejlads på Norge, og skudehandelen synes ikke at have forandret sig ret meget i alle de mange år.

Efter år 1800 kom der på grund af krigene først nogle onde og drøje år, hvor skudedefarten led svære tab, men

¹⁷ Thistedes regnskaber for told- og konsumtion m. v. B I. Antegnelser, ekstrakter m. v. 1661-1706.

¹⁸ Indberetning fra toldereren i Thisted ang. skibsfart og handel. Rtk. Diverse sager told- og konsumtionsvæsenet vedk. E, (1670)-1759.

¹⁹ Dagbog og vejrjournal, 1828-1840, ført af Christen Pedersen Hausgaard i Klitmøller. Manuskript i Thisted museum.

også havde store oplevelser. Derefter blomstrede den op endnu engang og fik en ny glansperiode. Men så blev Aggertangen gennembrudt, og o. 1850 var skudéfartens store eventyr for bestandig forbi.

Sandskuden "Jomfru Marie" oplevede ikke denne sidste fase, men på hæderfuld måde tjente den skudéfarten på Norge gennem så mange år, at den og dens mandskab, og ikke mindst de fire mænd, der forliste med den i 1782, fortjener at blive mindet.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1956, side 80-103)